

HAMSUNS LITTERÆRE GEOGRAFI

Frode Lerum Boasson & Lars G. Johnsen¹

Sammendrag

Denne artikkelen undersøker Knut Hamsuns forfatterskap i et geografisk perspektiv ved hjelp av GIS-teknologi og digitale metoder.

Abstract

This article examines the works of Knut Hamsun from a geographical perspective by using GIS-technology and digital methods.

Nøkkelord

Litteraturgeografi, GIS-teknologi, spatial humaniora, digital litteraturvitenskap

Når store deler av litteraturhistorien er digitalisert og elektronisk tilgjengelig kan den undersøkes på nye måter.² En av disse måtene er å ta i bruk geografiske informasjonssystemer (GIS) for å undersøke litteraturen i et geografisk perspektiv. GIS-teknologi gjør det mulig å gi litteraturens stedsnavn koordinater for å plote dem på et kart. Kart gir et geografisk overblikk det er vanskelig å nå frem til ved hjelp av tradisjonelle nærlesningsmetoder. Særlig gjelder dette når vi har å gjøre med større tekstmengder som for eksempel hele Knut Hamsuns forfatterskap. Denne artikkelen gir et slikt overblikk og presenterer et forsøk på å utforske GIS-metodologi i møte med Hamsuns forfatterskap.

Litteraturgeografi

Litteraturgeografi er et voksende tverrfaglig forskningsfelt plassert i grensesnittet mellom humangeografi og litteraturvitenskap (Alexander 2015, 3). Tradisjonen strekker seg tilbake til starten av 1900-tallet og regnes i dag som en del av det som ofte kalles *spatial literary studies* (Piatti 2008, Tally 2017). I likhet med en rekke andre litteraturvitenskapelige begreper, er det ingen unison enighet om hva «litteraturgeografi» egentlig betegner. Tvert imot operer litteraturgeografien under mange ulike navn som for eksempel «litteraturkartografi», «geokritikk», «geopoetikk», «imaginative geography» eller «geohumanities». Det alle har til felles, er imidlertid en særskilte interesse for litterær behandling av rom og sted, samt ulike former for kartlegging av disse (Tally 2017, Alexander 2015).

Litteraturgeografien gjorde seg fremfor alt gjeldende i litteraturvitenskapen på 1990-tallet med publikasjoner som J. Hillis Millers *Topographies* (1995), Malcolm Bradburys *The Atlas of Literature* (1996) og Franco Morettis *Atlas of the European Novel* (1998). Særlig Moretti spesifiserte det spatiale fokuset som et *geografisk* og ikke bare romlig perspektiv og definerte

¹ Frode Lerum Boasson har skrevet artikkelen og utført det meste av analysearbeidet. Lars G. Johnsen har stått for de tekniske løsningene og har vært aktiv i alle deler av datainnsamlingen som ligger til grunn for artikkelen.

² For en beskrivelse av hvordan digitaliseringen endrer Nasjonalbibliotekets arkiv se (Johnsen 2019, 190). For en diskusjon av mulighetene og utfordringene knyttet til digitaliseringen for litteraturvitenskapen se (Boasson og Malvik 2019).

Nordlit 47, 2020 <https://doi.org/10.7557/5725>

 © 2020 The author(s). This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons Attribution 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/) License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly credited.

litteraturgeografien som en undersøkelse av «the place-bound nature of literary forms» (Moretti 1998, 5). Ifølge Moretti var geografi en «active force, that pervades the literary field and shapes it in depth» (Moretti 1998, 3). Til forskjell fra bare å plassere litteraturen på et kart, slik han mente Malcolm Bradbury gjorde, argumenterte Moretti for at det å lage kart over litteraturen ikke var analysens slutt punkt, men dens begynnelse (Moretti 1998, 7). For Moretti innebar dette at litteraturgeografi betydde særlig to ting: Enten «the study of *space in literature*; or else, of *literature in space*» (Moretti 1998, 3).

Tar man Moretti på alvor blir det litteraturgeografens oppgave å gjøre forholdet mellom litteratur og geografi tydelig. Dette betyr ikke bare at målet er å plassere litteraturen geografisk. Det vi er på «jakt» etter, er relasjonene kartet viser frem. Det er altså ikke plasseringene i seg selv, men forholdene mellom dem som er det sentrale (Moretti 1998, 3). Det å analysere litteraturen geografisk, innebærer altså å undersøke geografis historiske så vel som sosiale og politiske forutsetninger. Andrew Thacker formulerer det slik:

To think geographically about literary and cultural texts means to understand them in material locations, locations that should be examined historically and with an awareness of how diverse spaces can reflect, produce, or resist forms of power (Thacker i Tally 2017, 33).

Thacker løfter frem hvordan den litteraturgeografiske analysen inngår i og er en del av den kontekstuelle historiserende analysen, og ikke et mål i seg selv. Det er maktrelasjoner og deres historiske uttrykk vi er ute etter. Tar vi dette med oss inn i analysen av Hamsuns forfatterskap er altså ikke målet bare å lokalisere stedene i forfatterskapet, men å analysere de diskursive sammenhengene de inngår i.

Hamsuns steder

Hamsun ble født i Lom i 1859, vokste opp i Nordland og «emigrerte» to ganger til Amerika. Han bodde i Paris, København og Helsinki og flyttet mer eller mindre hvileløst omkring i Norge før han bosatte seg på Nørholm i 1918, der han bodde til sin død i 1952. All flyttingen resulterte i et litterært overskudd som nedfeller seg i forfatterskapet på særlig to måter. På den ene siden feirer forfatterskapet den hvileløse vagabonden som alle steder opplever å føle seg like hjemme, «det vil si borte, altså i [s]itt ess» (Hamsun 2009a, 22). På den andre siden løfter forfatterskapet frem hvordan hvileløs vandring fra sted til sted kan resultere i rotløshet og en sterk følelse av å være «hjemløs overalt» (Hamsun 2009b, 443).

Mens flyttingen ofte knytter seg til byen og til utlandet (særlig Amerika), er det stedbundne knyttet til naturen, landbruk og det rurale livet i et mer førmoderne agrarsamfunn. Forhandlingen mellom ytterpunktene går gjennom forfatterskapet som en rød tråd og tar ofte form av en konflikt mellom individets muligheter for selvrealisering i en urbanisert verden kontra jordbrukssamfunnets naturlige rammer og trygge tradisjoner. Noen ganger ender det i selvrealiserende overskudd – som for eksempel i den rastløse *Sult*-heltens skriverier – andre ganger i undergang og tap av identitet for dem som lokkes av urbaniseringens (falske) gleder, som i *Landstrykere*, den av alle Hamsuns titler som i minst grad forstås så konkret som den burde: Den dreier seg om «Amerika-farerne, landstrykerne» – dem som utvandret til Amerika (Hamsun 2009b, 244).

I Hamsunforskningen har Hamsuns forfatterskap vært særlig knyttet til to «steder»:

På fascinerende vis er Knut Hamsun både byens og naturens dikter. Ikke sjelden er begge stedene sentrale, som når Nagel beveger seg mellom prestegårdsskogen og den lille kystbyens sentrum, eller når det avsidesliggende sanatoriet i *Siste Kapittel* rekrutterer pasienter fra urbane strøk. Mens handlingen i *Sult* er lagt til Kristiania, befinner hovedpersonen i *Pan* seg på et lite handelssted i Nordland (Nesby 2008, 7).

Det er lang tradisjon for å studere motsetningene mellom by og land i ulike (ideologi)kritiske perspektiver. Fra Leo Löwenthals klassisk marxistiske analyse til dagens mer vitalistiske, postkoloniale og økokritiske perspektiver har de to motsetningene blitt ført inn i ulike ideologiske landskaper (Löwenthal 1937, Giersing et al. 1975, Oxfeldt 2011, Storfjell 2011, Vassenden 2012, Boasson 2015, Hennig 2018, Wærp 2018). I senere tid har motsetningene også blitt studert ut fra mer abstrakte romlige begreper som «kronotop», «heterotop» og «topos» (Arntzen 2019, Nesby 2008, Boasson 2019). I tillegg finner vi tallrike undersøkelser som har fokusert på byen (og da særlig *Sult*) i et modernistisk perspektiv som for eksempel hos Atle Kittang eller Tone Selboe (Kittang [1984] 1996, Selboe 1999).

Uavhengig av de ulike perspektivene, er det få som har konkretisert det romlige fokuset rent geografisk og undersøkt hvilke steder som helt konkret kommer til uttrykk i forfatterskapet. Det er dette vi ønsker å gjøre. Derfor spør vi: Hvilke steder og stedsnavn er det som opptrer i Hamsuns forfatterskap? Hvilke deler av Norge og verden er representert, og hvilke relasjoner inngår stedene i?

Med «stedsnavn» mener vi både fiktive og reelle steder som har sitt eget navn. Med «steder» mener vi både fysiske og mer abstrakte steder og topoi som «Skogen», «Havet» og «Gaarden» som ikke har et konkret stedsnavn knyttet til seg. Det vi er ute etter, er hvorvidt en geografisk kartlegging av Hamsuns steder vil kunne være med på å presisere relasjonene mellom by og land, natur og kultur i forfatterskapet og eventuelt også avdekke «skjulte» forhold som kan gi en bedre forståelse av Hamsuns geopolitikk.

Metode

Undersøkelsen vår kan oppsummeres i fire steg gjort ved hjelp av *open source* applikasjonen Jupyter Notebook. Jupyter Notebook er et digitalt grensesnitt og/eller en plattform som tillater brukeren å benytte og dele programmeringskode (Python), visualiseringer og vanlig tekst i ett og samme dokument. De fire stegene vi har brukt plattformen til er 1) bygge korpus, 2) generere en stedsnavnsliste fra forfatterskapet, 3) telle antall ganger de ulike stedsnavnene opptrer og 4) lage kart og nettverksgrafer. Kartene er laget i programmet ArcGIS.

Korpusbygging

For å lage et digitalt kart må man ha et digitalt korpus som begrenser og bestemmer materialet kartet skal konstrueres ut fra. Det betyr at valgene man gjør i dette steget vil påvirke alle de neste stegene i prosessen.

I vår sammenheng valgte vi å bruke NBs digitaliserte førsteutgaver i tillegg til de to samlingene *Taler på torvet* 1 og 2 (bind 26 og 27 i Gyldendals samlede verker 2007–2009), Tore Hamsuns versjon av *Paa Turné* (1971), samt brevsamlingene redigert og utgitt av Harald Næss.³ Siden korpuset inkluderte veldig forskjellige teksttyper som det er rimelig å anta at

³ Diktsamlingene og prosastykkene som er samlet under tittelen «Livsfragmenter», som aldri kom med i bøkene Hamsun ga ut, er ikke tatt med.

stedsnavnene fordeler seg ulikt innenfor, ønsket vi å bryte det ned i mindre korpus for å sammenligne hvordan stedsnavn opptrer i ulike deler av forfatterskapet. Vi lagde derfor til sammen fire korpus: 1) fiksjonstekster, 2) Sakprosa, 3) Brev og 4) Et samlet korpus over hele forfatterskapet inkludert brevene.

Med disse fire grove kategoriene sier det seg selv at vi har vært nødt til å ta noen strenge valg når det gjelder å plassere tekstene sjangermessig. For eksempel er både *I Æventyrland* (1903) og *Paa gjengrodde stier* (1949) definert som fiksjon, selv om de på grunn av sine selvbiografiske og dokumentariske trekk kanskje heller burde vært kategorisert under selvbiografi eller en annen form for ikke fiktive skrifter. De hører imidlertid enda dårligere inn under kategorien «sakprosa» som i vår sammenheng inkluderer *Lars Oftedal, Fra det moderne Amerikas Aandsliv* og de to bindene med artikler fra *Taler på Torvet*, samt foredragene fra *Paa Turné*. Grunnen til at vi ikke har flere og mer finmaskede korpus er at vi da ville stått i fare for å få så ulik tekstmengde i hvert korpus at vi ikke ville kunnet sammenligne dem. Tross svakhetene mener vi derfor at firedelingen er den best mulige til vårt formål.

Stedsnavn og frekvenslister

Andre steg i prosessen er å lage lister over stedsnavn ved hjelp av et NER (Named Entity Recognition)-verktøy. En NER er et program som lokaliserer og teller antall navneforekomster i et korpus.

Vår NER ekstraherte til sammen over 4000 ord. Etter en manuell gjennomgang ble denne listen redusert til en liste på 184 stedsnavn.⁴ Denne listen manglet imidlertid noen stedsnavn vi visste skulle være i korpuset. Dette korrigerer vi ved å søke manuelt etter stedsnavn i det samlede korpuset. Alle stedsnavnene vi fikk treff på la vi til listen.⁵ På denne måten endte vi tilslutt opp med 240 unike stedsnavn og abstrakte topoi som «Byen», «Gaarden», «Marken» og «Skogen».

Når man har både korpus og stedsnavnliste kan programvaren begynne å telle. Helt konkret består tellingen i at programmeringskoden søker igjennom korpusene og registrer antall ganger stedsnavnene forekommer i korpusene.⁶ Det vi mangler for å lage kart er nå bare koordinater.

Geokoding, kartplotting og nettverksgrafer

Koordinatene har vi hentet gjennom å integrere en «geokoder» fra OpenCage i Jupyter Notebook.⁷ Geokoderen har ganske enkelt gått gjennom stedsnavnlisten og søkt opp stedsnavnenes koordinater i ulike databaser for oss, slik at vi har sluppet å gjøre denne prosessen

⁴ En stor utfordring knyttet til all databehandling av tekst, er OCR-feil. OCR står for Optical Character Recognition og er en programvare som tolker de scannede bildene av boksidene som en sekvens av bokstaver (Johnsen 2019, 194). Når vi søker i korpusene er det i det OCR-tolkede materialet det søkes og ikke i de originale bøkene. Siden denne tolkingen ikke alltid er riktig, og da særlig i forbindelse med bokstavene Æ, Å og Ø, er det heller ikke sikkert at alle stedsnavnene er representert korrekt. Med andre ord kan for eksempel stedsnavnet «Bodø» noen ganger har blitt feilrepresentert som «Bod%» og dermed ikke telles. Selv om vi har forsøkt å ta høyde for slike feil i materialet, har vi ikke oversikt over dem, og kan dermed heller ikke ta høyde for hvordan de påvirker resultatene.

⁵ Ingen av stedsnavnene vi la til medførte endringer i rokkeringen av de 20 mest frekvente stedene i forfatterskapet. Selv om listen ikke er en fullstendig, er det likevel grunn til å anta at de mest sentrale stedene er med.

⁶ Siden steder endrer både navn og skrivemåte kan det oppstå feil. I Hamsuns tekster finner vi for eksempel både Christiania, Kristiania og Oslo. For at frekvenslisten ikke skal bli misvisende må dermed programmet registrere alle de tre variantene under ett og samme navn. Siden Hamsun bruker klart flest Christiania, valgte vi å telle stedet under dette navnet. Siden stedsnavn også ofte brukes i genitivform (Christianias fineste kafé) har vi også valgt å inkludere genitivsvariantene av alle stedsnavnene i tellingen.

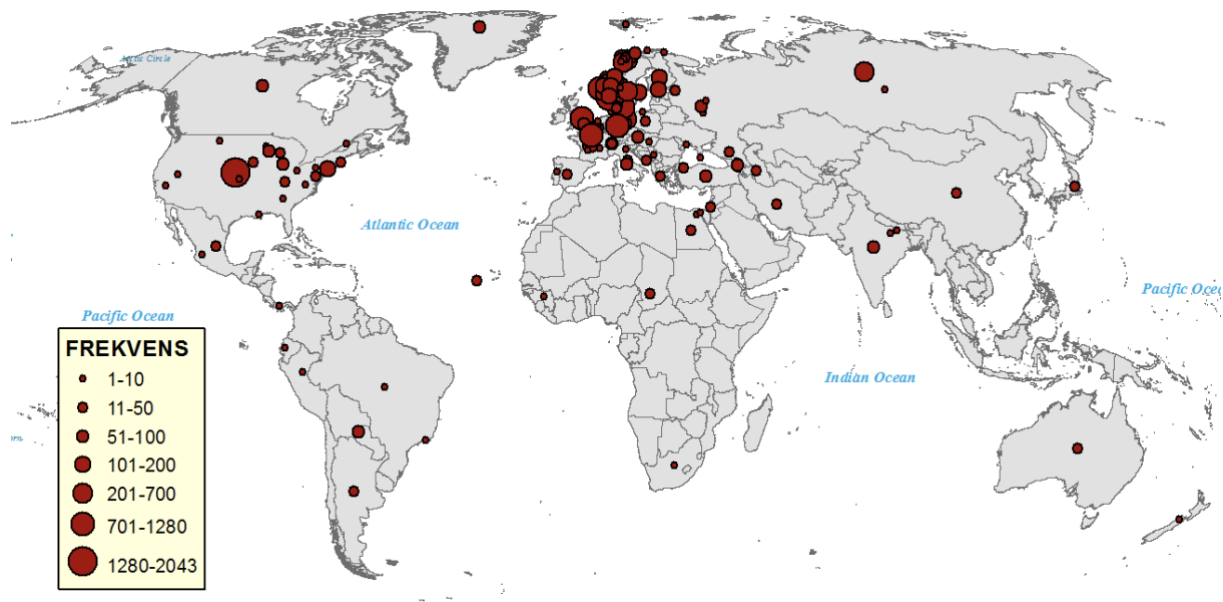
⁷ Se <https://opencagedata.com>

manuelt. Av de 240 stedene vi har registrert, har vi funnet koordinater til 186 av dem. Resten er enten fiktive eller mer abstrakte steder.⁸

Det er bare reelle steder med koordinater som lar seg plotte på et kart. Det betyr at topoi og fiktive steder faller utenfor en strengt koordinatbasert analyse. Relasjonene mellom de reelle og de fiktive stedene er imidlertid ofte blant litteraturens mest interessante. For ikke å havne i en posisjon der alle bånd mellom fiksjon og realitet kuttes av, har vi i tillegg til å lage kart valgt å generere en nettverksgraf over stedsnavnene. Nettverksgrafen kobler de ulike stedsnavnene til hverandre og visualiserer «nettverket» de ulike stedsnavnene inngår i basert på hvor i teksten de står og hvilke andre ord de opptrer sammen med. Ved å kombinere nettverksgrafer med kartene kan vi dermed også undersøke relasjonene mellom de reelle stedene og de stedene som ikke lar seg plotte på et kart.

Hamsuns geografi

Basert på stedsnavnene vi har samlet ser kartet over Hamsuns samlede (reelle) steder slik ut:

Kart 1: Kart over forfatterskapets samlede reelle steder

Kartet viser stedene som nevnes i forfatterskapet og som har koordinater. I tillegg angir størrelsen på sirkelen hvor mange ganger stedene nevnes. Dermed representeres ikke bare stedene, men også hvor mange ganger de nevnes. Slik gir kartet en *indikasjon* på forfatterskapets geografiske oppmerksomhet. Stedene som nevnes ofte har mye oppmerksomhet knyttet til seg. De som nevnes sjelden er av liten interesse for forfatterskapet, mens stedene som ikke nevnes faller utenfor forfatterskapets geografiske oppmerksomhet.

Selv om kartet er lite og statisk på trykk, uten muligheter for å zoome inn og ut, ser vi tydelig at store deler av verden er representert. At det er Norge som er sentrum er tydelig. Ikke minst viser kartet at det er et klart vestlig fokus. Foruten navnet «Afrika», som er nevnt 16 ganger, er kontinentet representert ved «Sydafrika» (3), «Egypt» (23), «Kairo» (1), «Suez-kanalen» (5) og «Guinea» (4).

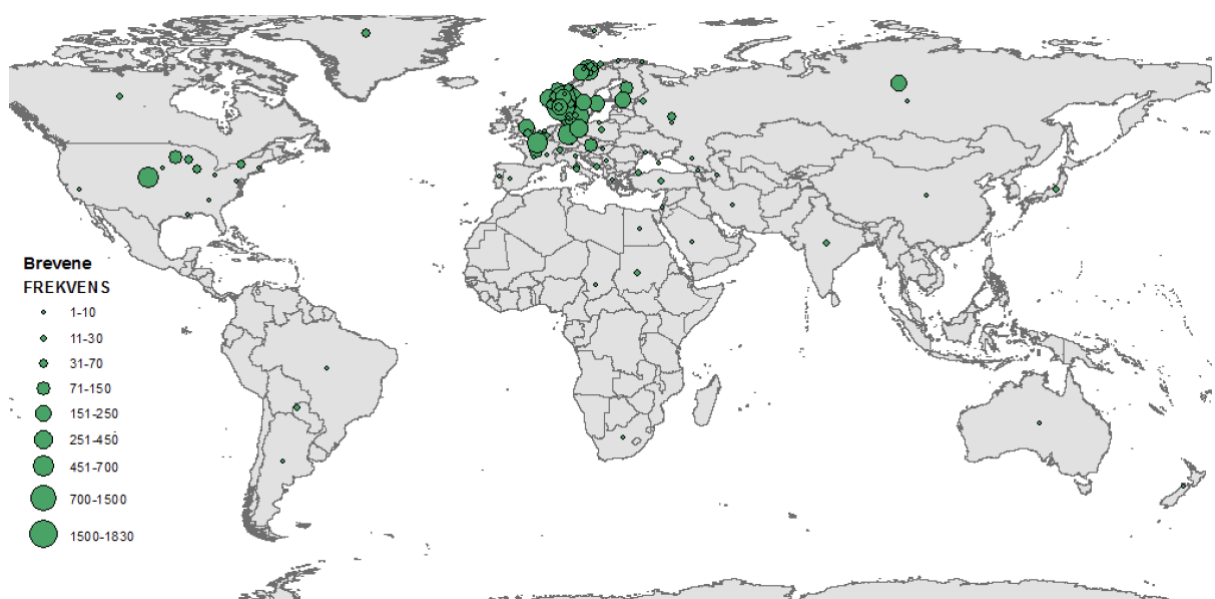
⁸ Siden stedsnavn ofte referer til flere steder kan ett stedsnavn ha flere sett med koordinater. For eksempel finnes det både en «Nørholmen» på Smøla og en Nørholmen utenfor Grimstad. Derfor må koordinatene sjekkes slik at stedsnavnene får riktig sett koordinater og representerer riktig sted på kartet. Geokodingen som ligger til grunn for våre resultater er dermed gjort automatisk, men også oversett manuelt.

«Sydamerika» er nevnt så mange som 48 ganger, men også her er bruken uten særlig presisjon eller nærmere bestemmelse. Foruten kontinentet opptrer nemlig ikke mer spesifikke stedsnavn særlig hyppig. «Mexico» nevnes 31 ganger, «Rio» 7, «Equador» 1, «Peru» 4, «Panama» 1 og «Cordilleras» 4. Det er altså liten geografisk oppmerksomhet å spore for Afrika og Sør-Amerika i Hamsun forfatterskap. Dette gjelder også til dels Asia som foruten Kina, India, Midøsten og området rundt Svartehavet (*I Æverntryland*) faller helt utenfor forfatterskapets geografiske interesseområde. Det samme gjelder Oceania der kun Australia (33) og New Zealand (8) er med.

Bare ved et kort blikk på kartet, er det utvetydig at det er Amerika og Europa (medregnet Russland) som preger forfatterskapets (reelle) geografi. Mens Christiania/Oslo er stedet som nevnes soleklart flest ganger (2043), kommer «Nørholmen» (1280) og «Norge» (1183) på andre og tredje plass, før «Amerika» inntar fjerdeplassen som det mest frekvente internasjonale stedsnavnet (1108). Tyskland (685), København (621), Paris (442), England (405), Berlin (228) og Russland (204) er de neste på den internasjonale listen. Av de 30 mest frekvente stedsnavnene i det samlede korpuset finner vi faktisk hele 13 steder utenfor Norge, noe som indikerer at forfatterskapet er relativt internasjonalt orientert. Hyppighet er imidlertid ikke alt. Tvert imot løfter kartet også frem en del interessante forhold om vi undersøker de mindre omtalte stedene, som for eksempel Grønland som med sine 67 forekomster nevnes over dobbelt så mange ganger som det afrikanske kontinentet sett under ett. Skal vi imidlertid gå nærmere inn på hva det er som virkelig preger kartet, må vi undersøke de ulike korpusene hver for seg for slik å kunne identifisere i hvilken kontekst de ulike stedsnavnene egentlig benyttes.

Brev

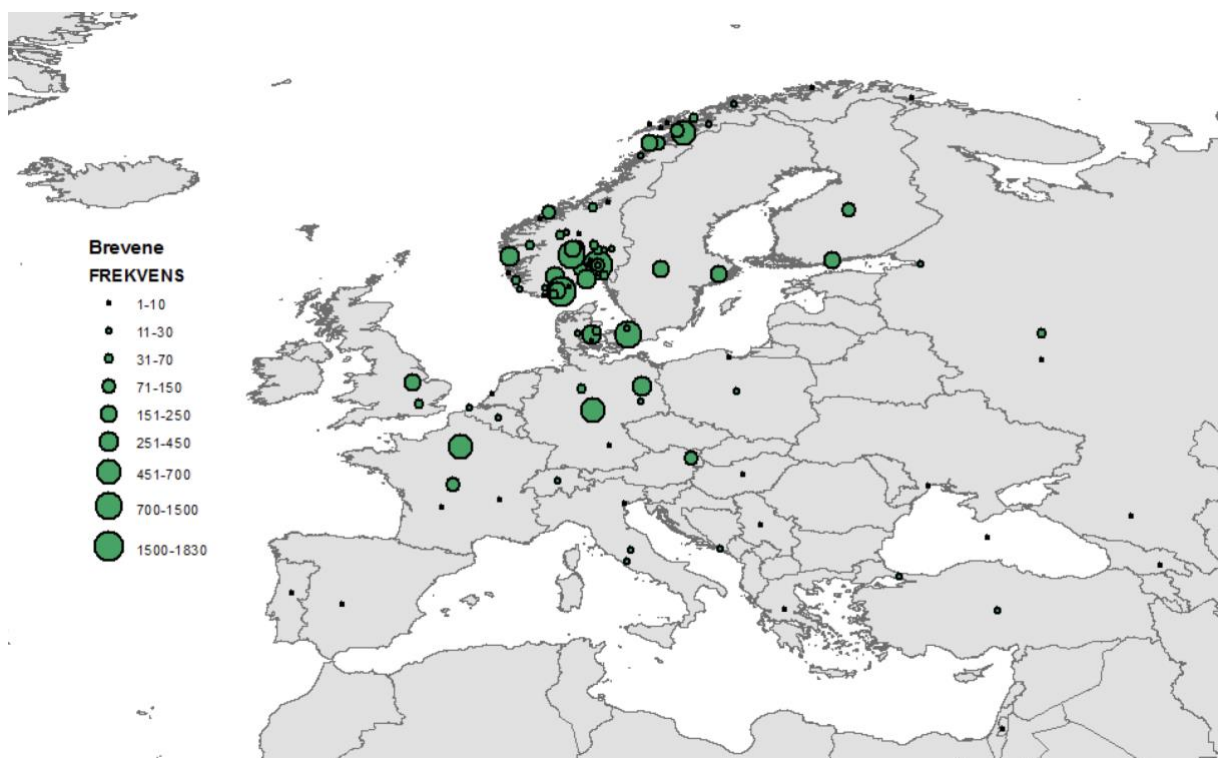
Brev inneholder stort sett alltid stedsangivelser i form av adresser og adressater. Bryter vi opp det samlede korpuset ser vi at nettopp adressater også preger kartet over de samlede stedsnavnene. Selv om Hamsun både diskuterer steder og stedsnavn i brevene, er det med andre ord det Moretti kaller litteraturens geografiske lokalisering i verden – «literature in space» – som først og fremst kommer til uttrykk i brevene.

Kart 2: Kart over stedene nevnt i Hamsuns brev

Det mest frekvente stedet i Hamsuns brev, er Christiania som nevnes 1812 ganger. Det vil si at nesten 90% av de 2043 Oslo/Christiania-forekomstene i det samlede korpuset kommer fra brev. Dette kan ha flere årsaker, men skyldes nok i stor grad at både Hamsun og mange av hans bekjente bodde og oppholdt seg der i lengre perioder. Særlig viktig er det nok at han fra og med 1904 hadde forlegger der.

Ser vi på de andre stedene som dominerer brevkartet finner vi at stedene Hamsun bodde og/eller hadde bekjente han brevvexlet hyppig med er de mest frekvente. Dette blir særlig tydelig om vi zoomer inn på Europa der vi ser at Nørholm, Grimstad, Lillesand, Hamarøy, Landvik, Paris og København er tydelige sentrum, mens Bergen som ellers ikke er mye nevnt hos Hamsun også er fremtredende. Dette forklares av den omfattende brevkorespondansen med ekteparet Ole Johan og Bolette Larsen. Både Paris og København er opplagte sentra i det litterære feltet Hamsuns tid. Med andre ord gir brevkorpuset en god indikasjon på geografien i det litterære feltet Hamsun opererte i og forholdt seg til.

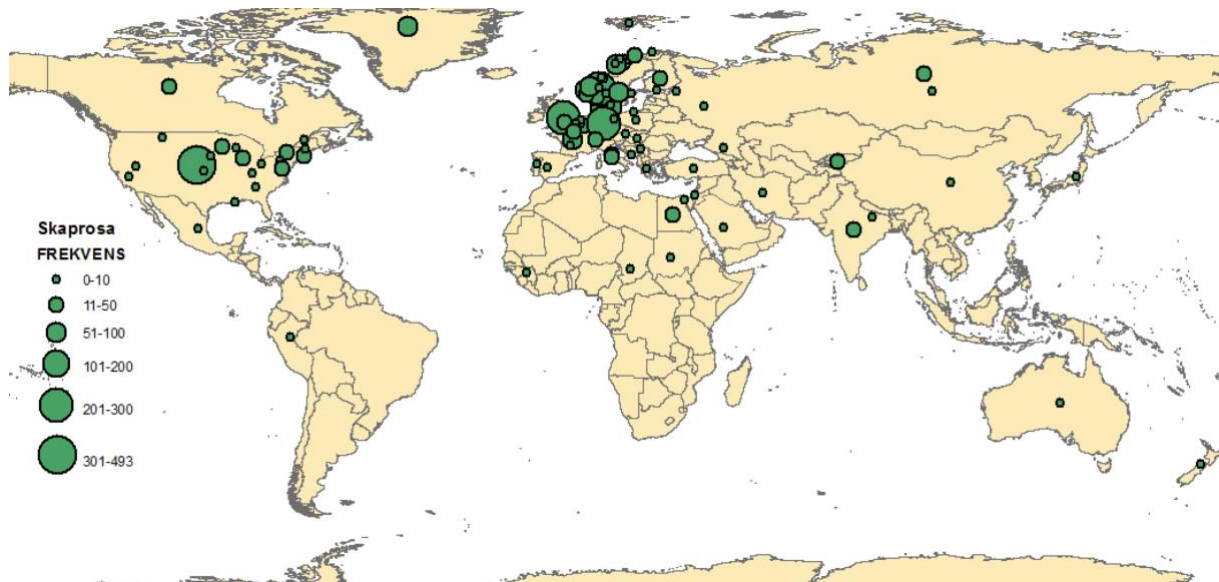
Kart 3: Europeisk utsnitt over stedene nevnt i Hamsuns brev

Av steder som ikke kan regnes til det litterære feltet, men som må omtales relativt hyppig av andre årsaker finner vi for eksempel Tyskland, Wien, Grønland, Berlin og London. Disse stedsnavnene indikerer at det også forekommer mer geopolitiske diskusjoner i brevene. For eksempel omtaler Hamsun Grønland i brev i starten av 1940-tallet som «norsk land», samtidig som han undrer seg over om den nye geopolitiske situasjonen med «Tyskland kunde gjøre noget for at løse vaart Grøndlandspørsmål» (Hamsun 2000, 253).

Sakprosa-korpuset

Hamsun skrev lite sakprosa i forhold til mengden fiksjonstekst. Dette gjør sakprosa-korpuset mindre enn de andre korpusene og dermed finner vi her også langt lavere frekvenser. Ikke minst medfører et lavt antall bøker at enkelttekster får mer utslag. Dette blir særlig tydelig i

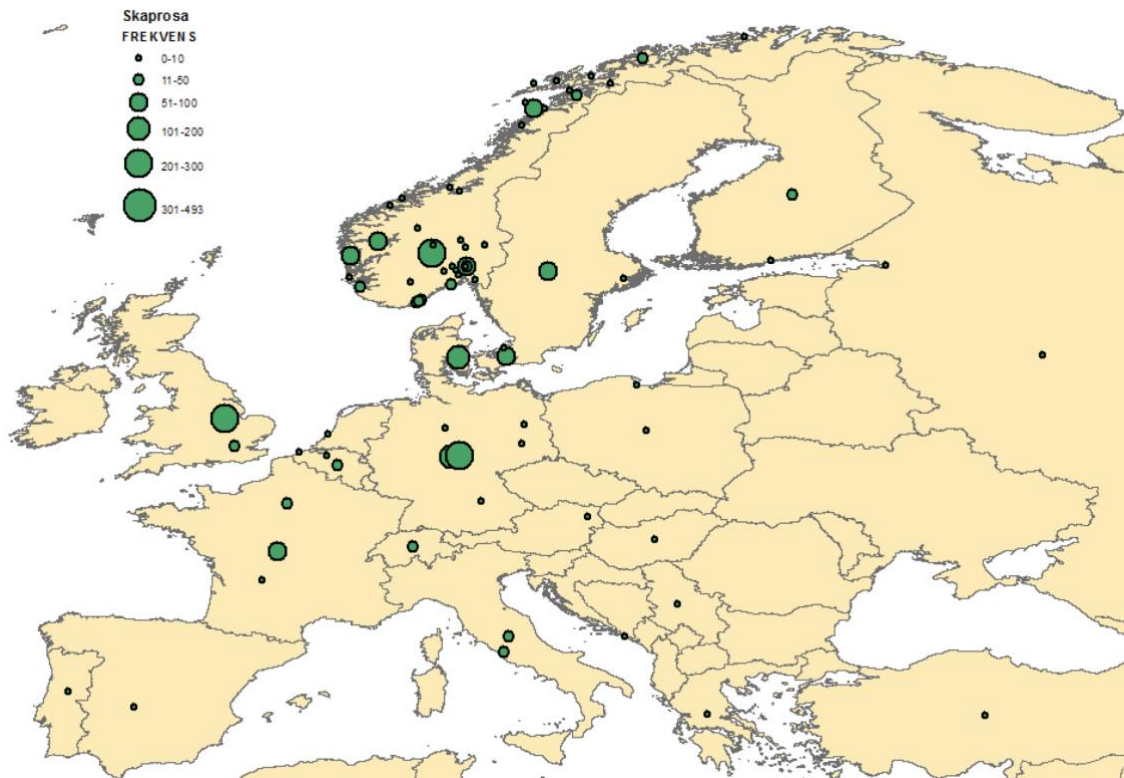
forbindelse *Fra det moderne Amerikas Aandsliv* der stedsnavnet «Amerika» brukes hele 305 ganger og gjør stedsnavnet til korpusets absolutt mest frekvente, med totalt 493 forekomster. Tar vi bort de 305 forekomstene, står vi igjen med 188 forekomster i andre tekster. Dette gjør stedsnavnet til det fjerde mest frekvente i korpuset selv uten Amerikaboken.

Kart 4: Kart over stedene nevnt i Hamsuns sakprosa

Som med brevene, er det er relativt enkelt å koble mange av de mest frekvente stedene på kartet til biografi og bosteder som Nørholmen, Chicago og Paris. Sakprosa er en imidlertid en teksttype der Hamsun ofte diskuterer politikk og politiske spørsmål.

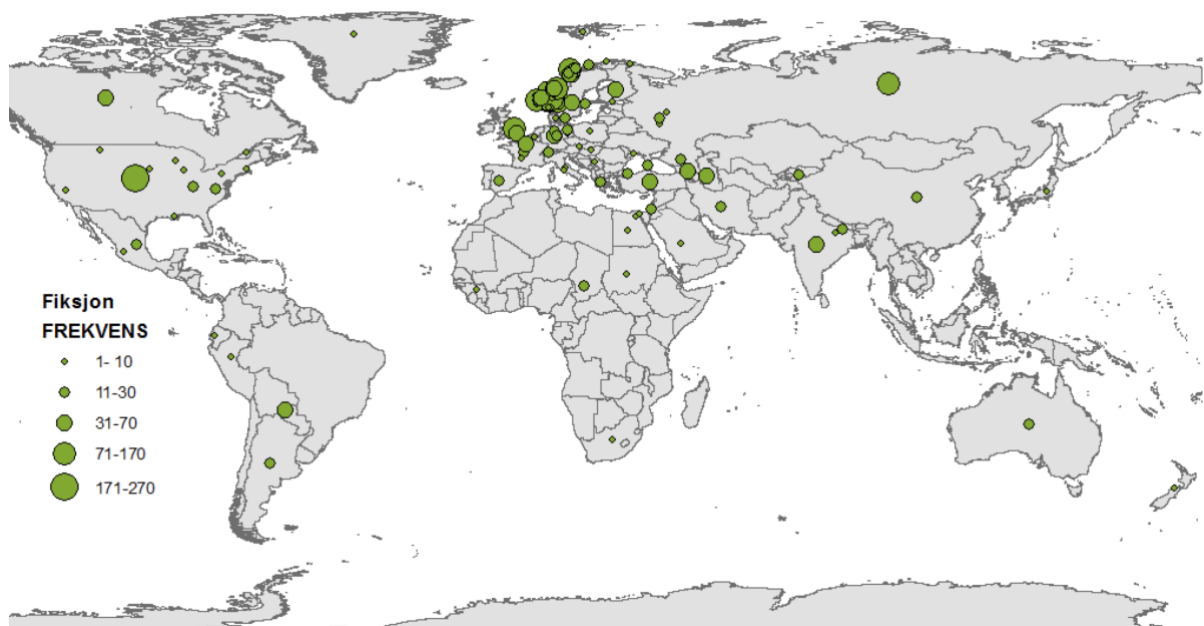
Ser vi på de mest frekvente stedsnavnene som Norge, England, Tyskland og Europa, er det for eksempel ikke vanskelig å knytte dem til geopolitiske spørsmål i forbindelse med både første og annen verdenskrig. At de nevnes noenlunde like mange ganger kan også indikere at de står sammen. Mest oppsiktsvekkende er det imidlertid at sakprosakorpuset er det av korpusene som i minst grad representerer områder utenfor det som tradisjonelt kalles «Vesten». Ser vi på Europakartet ser vi også hvordan Hamsun i liten grad ser ut til å være særlig internasjonalt orientert ut over landene England, Tyskland, Frankrike og Danmark.

Kart 5: Europeisk utsnitt over stedene nevnt i Hamsuns sakprosa

Fiksjon

Fiksjonskartet skiller seg tilsynelatende ikke radikalt fra de andre kartene ved første blick. Tvert imot representerer kartet stort sett de samme stedene og verdensdelene. Med andre ord er den geografiske oppmerksomheten i Hamsuns fiksjon noenlunde den samme som i brevene og sakprosaaen. Det som skiller seg er imidlertid frekvens. I motsetning til i sakprosakorpuset er fiksjonskorpuset det absolutt mest omfangsrike i antall sider. Likevel er frekvensene de absolutt laveste.

Kart 6: Kart over stedene nevnt i Hamsuns fiksjonsverker

Selv om Hamsun skrev absolutt mest fiksjon, opptrer den reelle verden altså sjeldnest, sammenlignet med de andre teksttypene.

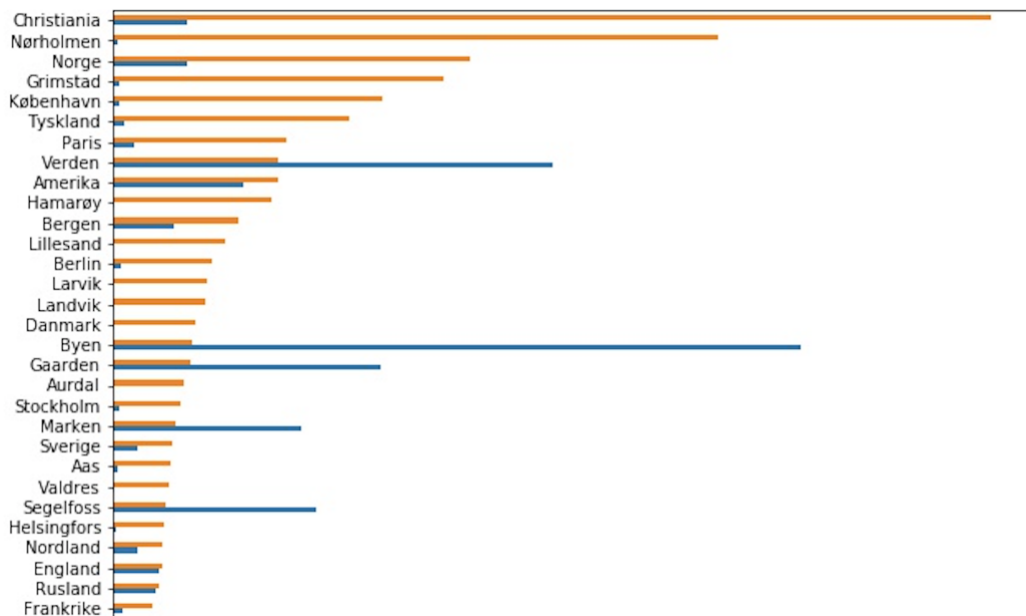
Dette fremhever hvordan Hamsuns fiksjon i markant grad preges av fiktive og mer abstrakte enn reelle steder. Sammenligner vi for eksempel de 15 mest frekvente stedene på tvers av korpusene ser vi dette tydelig:

Brev	Sakprosa	Fiksjon
Christiania 1812.0	Amerika 493.0	Byen 1419.0
Nørholmen 1247.0	Norge 276.0	Verden 908.0
Norge 738.0	England 206.0	Jorden 600.0
Grimstad 682.0	Tyskland 173.0	Skogen 564.0
København 556.0	Europa 123.0	Gaarden 553.0
Tyskland 487.0	Verden 98.0	Polden 523.0
Paris 359.0	Danmark 76.0	Gaden 443.0
Verden 342.0	Christiania 62.0	Segelfoss 418.0
Amerika 341.0	Byen 52.0	Marken 387.0
Hamarøy 327.0	København 50.0	Amerika 270.0
Bergen 259.0	Norden 48.0	Doppen 209.0
Lillesand 232.0	Sverige 44.0	Sirilund 204.0
Berlin 204.0	Bergen 41.0	Havet 167.0
Larvik 194.0	Frankrike 40.0	Myren 164.0
Landvik 192.0	Gaden 39.0	Christiania 155.0

Figur 1: Lister over de 15 mest frekvente stedsnavnene i de tre ulike korpusene.

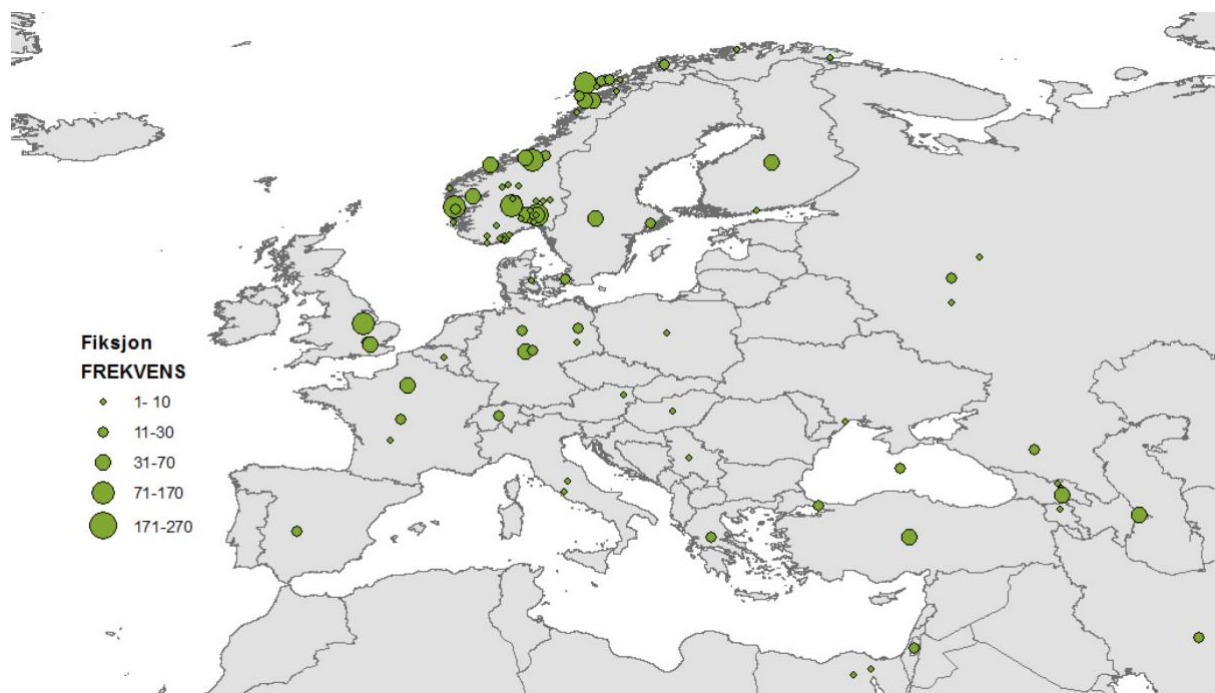
Mens både brev og sakprosa har absolutt flest reelle steder, viser de blå ringene hvordan det er topoi og mer abstrakte steder som «Skogen», «Gaarden», «Marken», «Havet» og «Myren» som preger Hamsuns fiksjon.

Ut over de abstrakte stedene er det kun to reelle stedsnavn som kommer med på fiksjonens «topp 15»-liste. Det er Amerika og Christiania som også er to av de mest hyppige stedene i de andre korpusene. Igjen er det Amerika som er på topp, noe som også gjør det til det mest stabile stedsnavnet på tvers av korpusene. Med andre ord kan det se ut til at Karl Ove Knausgård er inne på noe når han i essayet «Sjelens Amerika» insiterer på at Hamsuns «sjel» er merket av Amerika (Knausgård 2013). Forholdet mellom både fiktive og reelle steder, samt hvor mye mindre de ulike reelle stedene nevnes i fiksjonen kommer godt til uttrykk når vi undersøker følgende stolpediagramover de 30 mest frekvente stedsnavnene i brev sammenlignet med antall ganger de er nevnt i fiksjonen. Fiksjon er blå, brev er gul:

Figur 2: Stolpediagram over steder nevnt i brev og fiksjonsverker.

Stolpediagrammet synliggjør hvor sjelden reelle stedsnavn brukes i fiksjonen. I tillegg løfter det frem i hvor liten grad internasjonale stedsnavn preger fiksjonen. Med andre ord peker diagrammet på noe som er vanskeligere å få øye på når vi bare ser på kartet. Nemlig at fiksjonsverkene har en tilsynelatende mer nasjonal geografisk oppmerksomhet enn de andre korpusene. Foruten Amerika, Canada, Russland, Tyrkia, India og noen få andre steder som nevnes i *Æventyrland* preges fiksjonen stort sett av norske steder. Dette ser vi særlig om vi «zoomer» inn på Europa-kartet.

Kart 7: Utsnitt over de europeiske stedene nevnt i Hamsuns fiksjonsverker

Ser vi på Europakartet, er det tydelig at fiksjonen har med en hel rekke europeiske steder. De nevnes imidlertid sjelden. Kun noen få stedsnavn utenfor Norge som England, Frankrike,

Sverige, Finland, Tyskland og Tyrkia foruten et par reisemål i *Æventyrland* nevnes med en viss frekvens. Med andre ord fremhever kartet hvordan Hamsuns fiksjon er relativt nasjonalt orientert, og da særlig orientert rundt Østlandet, Vestlandet og Nordland.

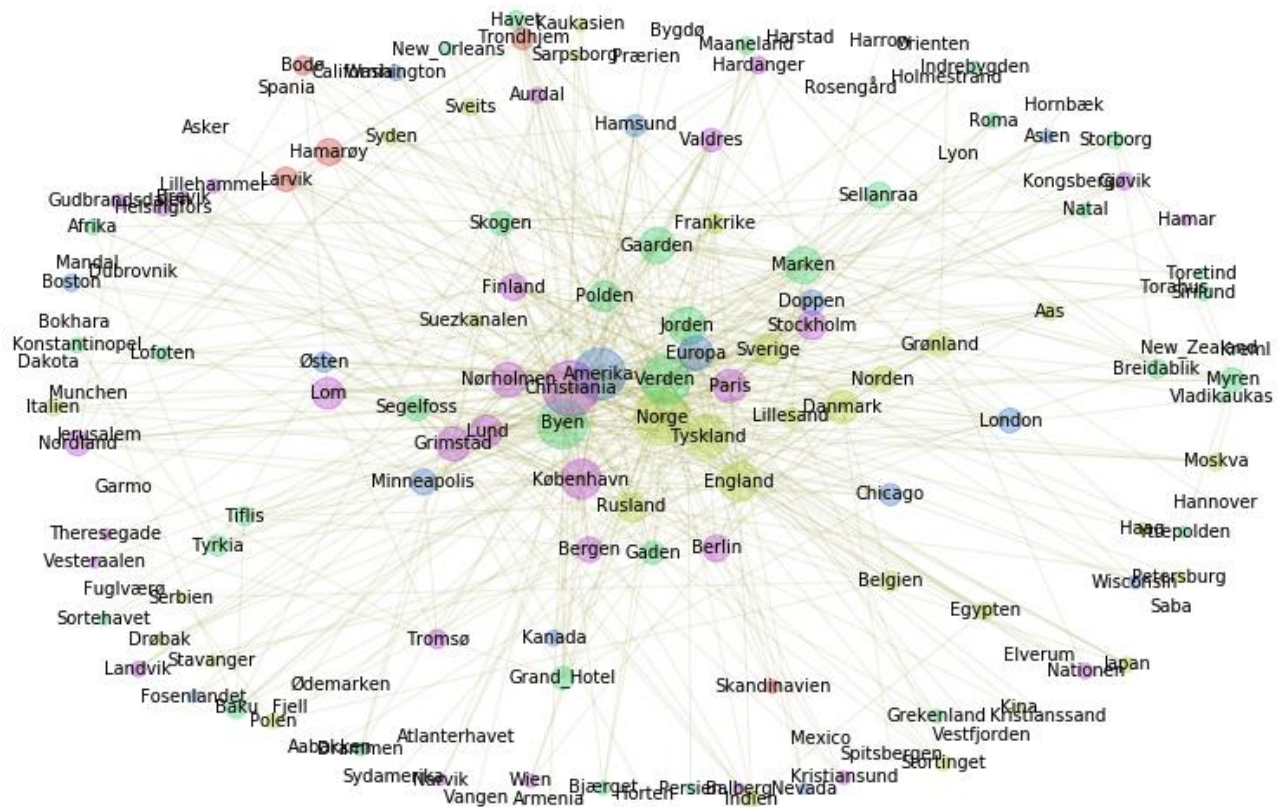
Nettverk

Et problem med disse kartene, er naturligvis at de ikke har med fiksjonens mange uplottbare steder som Marken og Polden, Sirilund og Skogen. Mens både Polden og Sirilund åpenbart har karakter av å befinne seg i Nordland og for mange naturlig lar seg plassere på Hamarøy og Kjerringøy, har de ingen koordinater i verden og er slik sett av en prinsipielt annen karakter enn reelle steder. Med andre ord kan heller ikke kartene gi oss noe inntrykk av hvordan fiksjonsstedene plasserer seg i forhold til den reelle verden. For å løse dette problemet kunne vi ha valgt å plassere de ulike fiksjonsstedene, skogene, gårdene og de andre topoiene sånn noenlunde der vi mente de hørte hjemme geografisk sett. Siden dette imidlertid byr på en rekke både prinsipielle og klassifikatoriske utfordringer har vi heller valgt å ta inn disse stedene i analysen ved hjelp av nettverksgrafer.

En nettverksgraf er en visualisering av ulike noder i ett nettverk. I vår forbindelse betyr dette en datagenerert fremstilling av hvor og hvor mange ganger stedsnavnene opptrer i tekstene. Dette gir en «sky» av stedsnavn der de mest sentrale står i midten, mens de mer perifere omgir dem. Hvert stedsnavn utstyres med en sirkel der sirkelens størrelse angir frekvens, mens streker mellom dem angir hvorvidt de opptrer i samme sekvens. I tillegg tilordnes de ulike stedsnavnene en fargekode etter de relasjonene de inngår i. Dette omtales ofte som ulike «cluster».⁹

Nettverksgrafene over vårt samlede korpus ser slik ut:

⁹ Nettverksgrafene baserer seg på louvain-algoritmen.

Figur 3: Nettverksgraf over stedene nevnt i Hamsuns samlede korpus

Denne grafen viser som vi tidligere har sett av kartene at Christiania, Amerika, København, Tyskland, og Norge er blant de mest sentrale stedene i Hamsuns forfatterskap. Den viser også at «Byen», «Jorden», «Verden», «Polden» og «Segelfoss» også finner sin plass her. I tillegg angir den fire tydelige og ett mindre tydelig «cluster» for hvordan Hamsuns steder grupperer seg.

Undersøker vi det gule clusteret ser vi at det som her grupperes sammen i stor grad er steder og land av stor geopolitisk betydning i Hamsuns periode som Tyskland, England og Russland, samt Moskva, Spitsbergen, Suezkanalen og Grønland som vi har sett at Hamsun diskuterte i en geopolitisk kontekst. Interessant nok har dette clusteret også med Stortinget, noe som kanskje ytterligere indikerer at disse stedene kan knyttes sammen av mer politiske grunner.

Det neste clusteret er grønt og samler i stor grad forfatterskapets topoi som «Verden», «Jorden», «Skogen» og «Havet» sammen med de fiktive stedene som «Polden» og «Sellanraa», samt mange av reisemålene Hamsun er innom i *I Æventyrland*.

Det tredje clusteret er blått og grupperer overraskende nok Amerika sammen med London, Chicago, Doppen, Østen og Hamsund, og ikke sammen med de andre landene i det mer geopolitiske gule clusteret. Dette kan ha mange årsaker, som for eksempel at Amerika i store deler av både fiksjon og brev opptrer mer i forbindelse med reiser enn geopolitiske diskusjoner, noe både koblingen til Doppen og det overordnede «Europa» indikerer. Kanskje er det fordi Amerika brukes mer symbolsk enn politisk, slik vi for eksempel ser når Eleseus sendes dit i *Markens grøde*. Uansett indikerer clustringen at Amerika er et mindre geopolitisk ladet stedsnavn enn for eksempel Tyskland, England og Russland.

Det lille clusteret grupperer en hel rekke sentrale (bo)steder som kan knyttes til Hamsuns biografi. Her finner vi for eksempel Nørholmen, Lom, Nordland, Christiania og Paris. I det hele

Det er først i relasjon til de andre kartene at fiksjonsgeografien virkelig står frem, og det den fremstår som, er mer symbolsk og romlig orientert enn konkret geografisk stedfestet. Dette innebærer at relasjonene by kontra land, natur kontra kultur er langt mer symbolsk ladet, enn geografisk relatert.

I forfatterskapssammenheng er dette knapt noen revolusjonerende konklusjon. Likevel bygger den på en mer kvantitativ og overordnet analyse enn det vi har hatt tilgjengelig tidligere. Det betyr at selv om denne artikkelen ikke i seg selv medfører en radikal ny forståelse av forfatterskapet, så peker den ut en mulig interessant vei å gå der det som har fremkommet her bare er et mulig første steg.

Det er mange mulige måter å gå videre med dette materialet, og kanskje er en av de mest spennende måtene å gjøre det på å kombinere nærlesninger i sterkere grad med det overordnede perspektivet enn det vi her har gjort. For eksempel kunne vi slik ha undersøkt om det er noe, og i så fall hva, som skiller beskrivelsene av de vestlige og ikke-vestlige stedsnavnene i forfatterskapet? Eller vi kunne ha gått grundigere inn i hvordan Hamsuns Amerika egentlig ser ut og skildres, og hvorvidt det finnes en endring i hvordan dette stedsnavnet opptrer og brukes løpet av forfatterskapet? Eller vi kunne ha gjort en mer konkret analyse av hvordan de geopolitiske stedsnavnene som Norge, Tyskland, Frankrike og Russland benyttes i ulike deler og til ulike tider i forfatterskapet. Disse og mange andre lignende spørsmål vil være gode springbrett for å nå frem til en mer geografisk orientert forståelse av Hamsuns forfatterskap. Dette håper vi at denne artikkelen kan være med å stimulere til.

Bibliografi

- Alexander, Neil. 2015. «On Literary Geography.» *Literary Geographies* 1 (1): 4.
- Arntzen, Even. 2019. *Hamsuns verden: opprør, skapelse og sirkulasjon: fra Ibsen til Knausgård*. Stamsund: Orkana akademisk.
- Boasson, Frode Lerum. 2015. *Men Livet lever. Hamsuns vitalisme fra Pan til Ringen* sluttet. ISL, NTNU.
- Boasson, Frode Lerum. 2019. «Pleasure Is Not Fun: The Locus Amoenus in Knut Hamsun.» *In Mutating Idylls: Uses and Misuses of the locus amoenus in European Literature, 1850–1930*, red. Carsten Meiner. New York: Peter Lang.
- Boasson, Frode Lerum, og Anders Skare Malvik. 2019. «Digital humaniora, mediehistorie og litterære subjektivitetsuttrykk. Om forholdet mellom norsk litteratur og utviklingen av den kommersielle pressen 1855–1900 i et DH-perspektiv.» *Norsk Litteraturvitenskapelig Tidsskrift* 22 (02): 146–167. doi: <https://doi.org/10.18261/issn.1504-288X-2019-02-03>.
- Giersing, Morten, John Thobo-Carlsen og Mikael Westergaard-Nielsen. 1975. *Det reaktionære opprør: Om fascismen i Hamsuns forfatterskab*. Vol. 5, *Skriftrække* (Københavns universitet. Institut for litteraturvidenskab: Kongerslev: GMT.
- Hamsun, Knut. 2000. *Knut Hamsuns brev 1934–1950*. Red. Harald Næss. Vol. 6. Oslo: Gyldendal.
- Hamsun, Knut. 2009a. *I eventyrland; På gjengrodde stier*. Vol. B. 23. [Oslo]: Gyldendal.
- Hamsun, Knut. 2009b. *Landstrykere*. Vol. B. 13. [Oslo]: Gyldendal.
- Hennig, Reinhard. 2018. «Knowing the Right Thing, but Not Doing It – Knut Hamsun's *Markens grøde* in the Anthropocene.» *NORDEUROPAforum – Zeitschrift für Kulturstudien* 2018: 16–43. doi: <https://doi.org/10.18452/19210>.
- Johnsen, Lars G. 2019. «Eldre bøker i den digitale samlingen. Et elektronisk blikk på tekster fra perioden 1650–1850.» I *Litterære verdensborgere: Transnasjonale perspektiver på norsk*

- bokhistorie 1519–1850*, red. Aasta Marie Bjorvand Bjørkøy, Ruth Hemstad, Aina Nøding & Anne Birgitte Rønning, 190–214. Oslo: Nasjonalbiblioteket.
- Kittang, Atle. 1996 [1984]. *Luft, vind, ingenting: Hamsuns desillusjonsromanar frå Sult til Ringen* sluttet. Oslo: Gyldendal.
- Knausgård, Karl Ove. 2013. *Sjelens Amerika: Tekster 1996–2013*. Oslo: Oktober.
- Löwenthal, Leo. 1937. «Knut Hamsun. Zur Vorgeschichte der autoritären Ideologie». *Zeitschrift für Sozialforschung* VI (Hefte 2): 295–345.
- Moretti, Franco. 1998. *Atlas of the European Novel 1800–1900, Atlante del romanzo europeo 1800–1900*. London: Verso.
- Nesby, Linda. 2008. *En analyse av Knut Hamsuns romaner Pan, Markens grøde og Landstrykere med utgangspunkt i kronotopbegrepet*. Universitetet i Tromsø, Det humanistiske fakultet, Institutt for kultur og litteratur.
- Oxfeldt, Elisabeth. 2011. «The Rape in/of Africa: Imperial Shame in Knut Hamsun's *Wayfarers*.» I *Knut Hamsun: Transgression and Worlding*, red. Ståle Dingstad, Ylva Frøjd, Elisabeth Oxfeldt & Ellen Rees, 205–220. Trondheim: Tapir Academic Press.
- Piatti, Barbara. 2008. *Die Geographie der Literatur: Schauplätze, Handlungsräume, Raumphantasien*. Göttingen: Wallstein.
- Selboe, Tone. 1999. «Byens betydning i *Sult*». I *Hamsun i Tromsø II: Rapport fra den 2. internasjonale Hamsun-konferanse 1999*, red. Even Arntzen, Nils Magne Knutsen og Henning Howlid Wærp, 133–153. Hamarøy: Hamsun-Selskapet.
- Storfjell, Troy. 2011. «Worlding and Echoes of America in *Markens grøde (Growth of the Soil)*.» I *Knut Hamsun: Transgression and Worlding*, red. Ståle Dingstad, Ylva Frøjd, Elisabeth Oxfeldt & Ellen Rees, 189–203. Trondheim: Tapir Academic Press.
- Tally, Robert T. 2017. *The Routledge Handbook of Literature and Space. Routledge handbooks*. Abingdon, Oxon, New York, NY: Routledge.
- Vassenden, Eirik. 2012. *Norsk vitalisme: Litteratur, ideologi og livsdyrking 1890–1940*. Oslo: Scandinavian Academic Press.
- Wærp, Henning Howlid. 2018. *Hele livet en vandrer i naturen: Økokritiske lesninger i Knut Hamsuns forfatterskap*. Stamsund: Orkana akademisk.

Forfatterbiografi

Frode Lerum Boasson: førsteamanuensis i nordisk litteraturvitenskap, ISL, NTNU. Siste publikasjon: «Digital humaniora, mediehistorie og litterære subjektivitetsuttrykk. Om forholdet mellom norsk litteratur og utviklingen av den kommersielle pressen 1855–1900 i et DH-perspektiv» i *Norsk litteraturvitenskapelig tidsskrift*, 2019.

Kontakt: frode.boasson@ntnu.no

Lars G. Johnsen: Forskningsbibliotekar ved Nasjonalbiblioteket. Siste publikasjon: «Eldre bøker i den digitale samlingen. Et elektronisk blikk på tekster fra perioden 1650–1850» i *Litterære verdensborgere. Transnasjonale perspektiver 1519–1850*, 2019.

Kontakt: lars.johnsen@nb.no